

Recensioner

SEAN A. ADAMS OCH ZANNE DOMONEY-LYTTLE (RED.)

Abraham in Jewish and Early Christian Literature

LSTS 93, London: T&T Clark, 2019, häftad, xii + 252 sidor,

SEK 472, ISBN: 978-05-67-70152-7

Denna volym om patriarken Abraham i den judiska och tidiga kristna litteraturen består av elva kapitel plus introduktion, författade av lika många bibelforskare. Var och en av dessa experter utvärderar hur Abraham som person eller symbol används i olika grupper av texter: kanske framför allt hur Abraham är ihågkommen under de olika perioder som litteraturen representerar. I introduktionskapitlet lyfter bokens två redaktörer fram flera litterära teman som skrivits fram i de olika kapitlen, teman som i regel framställer Abraham i positiv dager. Men även andra upptäckter nämns, exempelvis olika benägenheter hos de antika författarna och redaktörerna att expandera, förändra eller tona ner berättelsen om Abraham. Det kan i och för sig upplevas litet överdrivet att lyfta fram sådana tendenser som just upptäckter. Dock är tendenserna onekligen fascinerande, trots att det knappast är någon nyhet för läsare av exempelvis apokryfisk och pseudepigrafisk litteratur att de bibliska berättelserna justeras eller censureras efter behov och aktuella tolkningsfrågor. De olika associationerna mellan texter och personer, med utgångspunkt från Abraham, utgör däremot volymens verkliga godbitar för både bibelforskare och intresserade, även om de flesta kapitlen kan beskrivas mer som översikter (bra sådana) än djupborrningar i specifika frågeställningar.

Bokens första kapitel handlar logiskt nog om Abraham i den Hebreiska bibeln. En av artikelns fördelar är att Zanne Domoney-Lyttle inte bara spårar receptionen av patriarken Abraham i Skriften utan även tar med kvinnorna i hans liv: Sara, Hagar och Ketura. Det är utmärkt av Domoney-Lyttle att diskutera Abraham tillsammans med mödrarna till

hans barn och vad det kan innebära bibelteologiskt. Slutsatsen blir emellertid att minnena av Abrahams partners avtar medan patriarkens dominans ökar med tiden på deras bekostnad. En forskningsuppgift vore att försöka utmana en sådan slutsats även om det onekligen är svårt att ifrågasätta att receptionshistorien om Abrahams liv blev mer och mer selektiv till sin natur. Géza G. Xeravits efterföljande artikel vill visa att Abrahams popularitet som en förebild vad gäller tillit till Gud ökar i Gamla testamentets apokryfer. I dessa texter finns det även tecken på att ytterligare omfattande litteratur om patriarken existerade, vilket exemplifieras av hur 1 Mos 22 åberopas på olika sätt. I vilket fall menar Xeravits att Abraham presenteras på ett sätt som innebär en delvis positiv omvärdering av hans liv och karaktär. Nästa grupp av tidig judisk litteratur, det vill säga pseudepigrapherna, behandlas av Jared Ludlow. Han visar hur de antika författarna försöker fylla ut luckorna i Abrahams liv med syfte att göra patriarken mer färgrik, men att de samtidigt trots det på det stora hela förblir trogna en mer traditionell syn på Abraham. Det viktiga är enligt Ludlow att minnas Abrahams karaktär som positiv och igenkännlig.

De tre första kapitlen analyserar alltså hur Abrahams karaktär och personlighet blev framställd i tidig judisk litteratur, medan de följande kapitlen snarare granskar hur berättelsen om Abraham i 1 Mos använts i specifika genrer. Susan Docherty inleder denna del med "Rewritten Scripture", ett bra kapitel i boken, där hon identifierar olika exegetiska metoder som författarna till dessa skrifter använde sig av i sina ambitionen att förtydliga texterna om patriarken. I sin slutsats konstaterar Docherty att Abraham visserligen är igenkännlig från 1 Mos i de omskrivna verken, men att de också introducerar material som omformar och levandegör patriarken. I femte kapitlet utvärderar Sean Adams hur Filon av Alexandria framställer Abraham. Adam konstaterar att Filon drar nytta av tolkningsutrymmen i berättelsen för att definiera hur Abrahams karaktär utvecklas i relation till andra personer i hans liv. Näst i tur är Michael Avioz, om Abraham i Josefus författarskap. Han anser att även detta (liksom Filon) är tänkt som ett exegetiskt projekt.

Josefus omskrivning av Abraham gör honom vis, tjänande, filosofisk, kunnig inom astronomi och till en militär befälhavare. Avioz menar att dessa särdrag är mer eller mindre bibliska och att Josefus helt enkelt betonar eller utvecklar dem exegetiskt.

Efter att boken har avhandlat Abraham i den judiska litteraturen är det tid att granska patriarken i den tidiga kristna litteraturen. Först ut med kapitel 7 är Joshua W. Jipps artikel om Abraham i evangelierna och Apostlagärningarna. Jipp konstaterar att det generellt finns ett stort intresse för Abraham, med undantag för Markusevangeliet. Abraham sammankopplas med Jesus både med hjälp av genologi-universalism (t.ex. Matteus) och i handling (t.ex. Johannes). Jipp noterar bland annat även Jesu olika tillämpningar av Abraham som en förebild, speciellt i ljuset av en universell förbundsteologi. I Apostlagärningarna är det framför allt i Petrus, Stefanus och Paulus tal som Abraham lyfts fram, för att illustrera kontinuiteten mellan Guds utvalda folk Israel och Jesu liv, död och uppståndelse. Chris Tillings kapitel om Abraham i de nytestamentliga breven är en annorlunda artikel jämfört med de tidigare bidragen i boken. Helt klart kräver kapitel 8 mer av läsaren än vad hittills varit fallet. Det beror på den komplicerade debatten (det gamla kontra det nya perspektivet på Paulus) bland forskare angående Abrahams plats i paulinskt författarskap, särskilt i Rom 4 och Gal 3. Förutom Abraham i Paulus brev granskar Tilling också hur patriarken presenteras i Hebreerbrevet.

Med kapitel 9 har läsaren anlämt till de apostoliska fäderna. Seth M. Ehorn betonar med sin text den abrahamitiska släktlinjens betydelse för de tidiga kristna författarnas identitet. Ehorn visar att Abrahams liv i denna litteraturgrupp användes för att understödja eller föreslå politiska och sociala agendor. Artikeln är intressant, inte minst med tanke på fädernas kristnande av Abraham innan Justinus martyren var aktiv som "apologet". Även de grekiska och latinska författarnas syn på Abraham får sin del, i kapitel 10. Margaret Williams visar hur synen på Abraham präglades av den tidens historiska sammanhang, samtidigt undveks det som uppfattades som avskyvärt (exempelvis omskärelse). Williams lyfter

särskilt fram hur Abraham nu betraktas som en klok religionsgrundare och känd astrolog, vilket sker parallellt med kristendomens ökade betydelse i det romerska imperiet. Normalt framställs Abraham på ett positivt sätt i tidig judisk och kristen litteratur, även om vissa inslag in hans liv ibland undveks eller skrevs om. Men undantag sker i de gnostiska texternas komplicerade relation till Gamla testamentet, som Csaba Ötvös diskuterar i bokens sista kapitel. Där uppfattas Abraham ibland negativt och i regel som en ganska oviktig person. Hänvisningar till patriarken sker i huvudsak för att visa på bibliska kopplingar, inte som en slags förebild.

Abraham in Jewish and Early Christian Literature är en mycket välredigerad bok som ger en fin överblick över Abraham roll i biblisk och icke-biblisk litteratur. Några artiklar är som sagt mer djupgående än andra, men varje författare har gjort sitt jobb. Eftersom boken spänner över vidsträckta tidsperioder kan det vara svårt för läsaren att utvärdera alla kapitel med lika stor säkerhet. Varje tidsperiod eller litteraturgrupp kräver sin särskilda kunskapsbank. Jag kan ändå varmt rekommendera boken som en viktig ingång till djupare studier beroende på vad man är intresserad av. Det enda negativa jag kan peka på i en för övrigt värdefull volym, är att några författare, i sina undersökningar, tycks passa på att diskutera sina ”käpphästar”. Det behöver i och för sig inte vara något fel, om det tillför bokens tes något, vilket det i regel gör.

Stefan Green, Åbo Akademi

ERIK AURELIUS

Från Sinai till himlen: Bibliska aspekter på tillvaron

Skellefteå: Artos, 2021, häftad, 166 sidor, SEK 215, ISBN: 978-9-17-777203-3

Har bibliska perspektiv någon relevans idag? Det hävdar Erik Aurelius i essäsamlingen *Från Sinai till himlen: Bibliska aspekter på tillvaron*. Boken är en outtalad uppföljare till *Guds lek och andra bibliska perspektiv* (1993), med samma upplägg av korta självständiga kapitel byggda på tidigare föreläsningar och produktion av Aurelius. Kapitel två och fyra är dock nyskrivna. Baksidestexten sammanfattar innehållet nästan